А. М. Волківська,

*к. е. н., доцент, заступник директора з науково-методичної роботи,
Житомирський інститут ПрАТ "ВНЗ "МАУП", м. Житомир
ORCID ID: 0000-0002-1254-6057*

Г. В. Осовська,

*к. е. н., професор, завідувач кафедри управління та адміністрування,
Житомирський інститут ПрАТ "ВНЗ "МАУП", м. Житомир
ORCID ID: 0000-0001-8919-227X*

Т. В. Семенюк,

*д. соц. н., професор, директор, Житомирський інститут ПрАТ "ВНЗ "МАУП", м. Житомир
ORCID ID: 0000-0002-9908-3162*

О. В. Аксьонова,

*к. е. н., доцент кафедри управління і адміністрування,
Житомирський інститут ПрАТ "ВНЗ "МАУП", м. Житомир
ORCID ID: 0000-0003-0380-9035*

С. В. Ніколайчук,

*магістрант, Житомирський інститут ПрАТ "ВНЗ "МАУП", м. Житомир
ORCID ID: 0000-0001-5144-4478*

DOI: 10.32702/2306-6806.2021.12.104

ОЦІНКА ІНДИКАТОРІВ ТА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА УПРАВЛІННЯ ЗАЙНЯТІСТЮ НАСЕЛЕННЯ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

A. Volkivska,

*PhD in Economics, Associate Professor, Deputy Director for Scientific and Methodological Work,
Zhytomyr Institute of PJSC "University" MAUP, Zhytomyr*

G. Osovska,

*PhD in Economics, Professor, Head of the Department of Management and Administration,
Zhytomyr Institute of PJSC "University" MAUP, Zhytomyr*

T. Semenyuk,

Doctor of Sociology, Professor, Director, Zhytomyr Institute of PJSC "IAPM", Zhytomyr

O. Aksonova,

*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management
and Administration, Zhytomyr Institute of PJSC "IAPM", Zhytomyr*

S. Nikolaychuk,

Master's student, Zhytomyr Institute of PJSC "IAPM", Zhytomyr

ASSESSMENT OF INDICATORS AND INFLUENCE FACTORS ON EMPLOYMENT MANAGEMENT ZHYTOMYR REGION

Управління зайнятістю населення належить до тих процесів, які є достатньо складними для управління, оскільки в них виявляються як загальні закономірності, так і специфічні процеси та явища. Формування системи ефективної зайнятості населення, як вагомого чинника соціально-економічного прогресу, має актуальне значення, адже орієнтація будь-яких реформ макроекономічного перетворення без урахування особливостей економік регіонів обов'язково призвела до критичного стану у більшості з них, а також до потреби у реалізації спеціальних програм протидії зростанню безробіття.

Зайнятість населення як соціально-економічне явище відображає досягнутий рівень розвитку економіки, внесок живої праці у процесі поєднання виробництва і споживання у досягнення виробництва, а структуру зайнятості населення визначає характер взаємозв'язків, які виникли при цьому. На управління зайнятістю населення регіону впливає безліч факторів:

— скорочення чисельності населення є негативним явищем як з точки зору демографії, так і з економічних позицій через те, що статевовікова структура населення впливає на соціально-економічний розвиток області та на зростання обсягів виробництва в ній;

— збільшення питомої ваги пенсіонерів і зменшення молодших вікових груп в його структурі не сприяє розвитку нових виробництв та запровадженню прогресивних технологій;

— низький рівень і якість життя населення, відсутність належної оплати праці, міграційні процеси впливають не тільки на демографічну ситуацію, а й на процес управління зайнятістю населення;

— управління ринками праці регіонів має важливе значення для їх розвитку, оскільки саме тут формується система зайнятості населення та безробіття, структура зайнятості населення за видами і формами, кон'юнктура ринку праці, ціна робочої сили, рівень доходів тощо.

Фактори регіонального соціально-економічного розвитку впливають на процес управління зайнятістю населення, а наслідки їх впливу вирізняються інтенсивністю впливу, наслідком впливу та можливістю управління. Таким чином, процес управління зайнятістю населення, який ґрунтується на регіональних цілях соціально-економічного розвитку, потребує постійного дослідження для його удосконалення з метою розв'язання конкретних завдань становлення ринків праці регіону й удосконалення механізму управління зайнятістю населення.

Employment management is one of those processes that are quite complex to manage, because they reveal both general patterns and specific processes and phenomena. The formation of a system of effective employment, as an important factor in socio-economic progress, is important and relevant, because the orientation of any reforms of macroeconomic transformation without taking into account the peculiarities of regional economies has led to a critical situation in most of them. implementation of special programs to combat rising unemployment.

Employment as a socio-economic phenomenon reflects the achieved level of economic development, the contribution of living labor in the process of combining production and consumption in achieving production, and the structure of employment determines the nature of the relationships that have arisen. The management of employment in the region is influenced by many areas and factors of influence:

— *population decline is a negative phenomenon both in terms of demographics and economic positions due to the fact that the gender and age structure of the population affects the socio-economic development of the region and the growth of production in it;*

— *increasing the share of retirees and reducing the younger age groups in its structure does not contribute to the development of new industries and the introduction of advanced technologies;*

— *low level and quality of life of the population, lack of adequate wages, migration processes, etc. affect not only the demographic situation, but also affect the process of employment management;*

— *management of labor markets in the regions is important for their development, because it is here that the system of employment and unemployment, the structure of employment by type and form, labor market conditions, labor prices and income levels, etc.*

Factors of regional socio-economic development affect the process of employment management, and the consequences of their impact are the intensity of the impact, the impact and the ability to manage. Thus, the process of employment management, which is based on regional goals of socio-economic development, requires constant research to improve it in order to solve specific problems of labor markets in the region and improve the mechanism of employment management.

Ключові слова: зайнятість населення, індикатори, фактори впливу, управління.
Key words: employment, indicators, factors of influence, management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Розв'язання суперечностей сфери управління зайнятості населення варто віднести до актуальних завдань управління економікою, так як вони мають соціальну спрямованість щодо управління та гуманізації проблеми зайнятості. Отже, удосконалення процесу управління зайнятістю населення, який ґрунтується на регіональні цілі соціально-економічного розвитку має вагомий актуальність та потребує розв'язання конкретних завдань становлення ринків праці регіону й удосконалення механізму управління зайнятістю населення.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню проблем управління зайнятістю населення присвячено безліч наукових досліджень таких вітчизняних науковців: Антонюк В.В., Богиня Д.П., Трубиш С.Ю., Васильченко В.С., Петюх В.М., Онікієнко В.В., Гнибіденко І.Ф., Петрова І.А., Доронгунцов С.І., Грішнова О.А., Колот А.М., Кравченко І.С., Лібанова Е.М., Маршавін Ю.М., Онищенко В.Ф., Савченко В.А. та інші. Але усі вони не у повній мірі враховували специфіку змін на ринках праці регіонів; ефективність рішень не завжди ґрунтувалася на комплексному врахуванні особливостей цього ринку праці; мало уваги приділялося проблемам обґрунтованості прогностичних даних та оцінці ефективності заходів щодо управління регіональною зайнятістю населення. Тому додаткового та серйозно-

го дослідження потребують проблеми розвитку регіонального ринку праці як в цілому, так і в розрізі окремих категорій населення; визначення параметрів структурних зрушень у регіональній економіці, а також, відповідно, у сфері зайнятості населення; визначення ефективності процесу управління зайнятістю населення регіону; удосконалення політики зайнятості населення регіону. Саме через недостатність вищезазначених теоретичних розробок, методичних і науково-практичних рекомендацій може призвести до нестабільності в регіоні та у державі загалом.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є теоретико-методичне обґрунтування процесу управління зайнятістю населення та розробка рекомендацій практичного характеру, які спрямовані на удосконалення цих процесів на рівні регіону. У відповідності до зазначеної мети основними завданнями є:

- 1) розкрити сутність поняття "зайнятість";
- 2) визначити фактори впливу на процеси управління зайнятістю;
- 3) розглянути особливості розвитку Житомирської області;
- 4) виконати аналіз індикаторів стану зайнятості населення в області;
- 5) оцінити вплив факторів на процес управління зайнятістю населення в області;
- 6) розробити тактику управління зайнятістю населення для області.

Складові визначення «зайнятість»:

Рис. 1. Риси відмінностей у визначеннях "зайнятість"

Джерело: розроблено авторами.

Теоретичними засадами дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, що стосуються питань управління зайнятістю населення. У роботі використано історико-логічний підхід, який дозволив виявити особливості розвитку досліджень з проблем управління зайнятістю населення; системний підхід для обґрунтування сутності категорії "зайнятість"; спостереження, порівняння та статистико-економічні методи дослідження дозволили охарактеризувати стан зайнятості населення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У багатьох літературних джерелах та у працях науковців поняття "зайнятість населення" трактується по-різному [1, с. 69; 2, с. 81; 3, с. 119; 4, с. 10; 6, с. 109; 7, с. 11; 8, с. 121; 10, с. 8—9; 11, с. 331; 12; 13, с. 69; 14; 15; 17; 18, с. 63; 20, с. 7]. Це означає, що серед науковців відсутній єдиний погляд щодо даного соціально-економічного явища. Аналіз цих понять дозволив визначити відмітні ознаки у трактуванні поняття "зайнятість", які наведені на рисунку 1.

Отже, зайнятість населення як соціально-економічне явище відображає досягнутий рівень розвитку економіки, внесок живої праці у процесі поєднання виробництва і споживання в досягнення виробництва, а структуру зайнятості населення визначає характер взаємозв'язків, які виникли при цьому.

На управління зайнятістю населення впливає багато факторів впливу різних рівнів, які є причинами розбалансованості ринку праці (табл. 1).

Вивчення індивідуальних регіональних особливостей дозволяє отримати потрібну інформацію про діючий стан соціально-економічного розвитку, який має велике значення для вирішення першочергових та стратегічних питань окремих напрямів управління регіоном. Об'єктом дослідження обрано Житомирську область. Її територія становить 29,8 тис. м². Суміжними державами є Білорусь, а областями — Хмельницька, Рівненська, Київська та Вінницька. Область складається з 23 районів, в

яких знаходяться 51 об'єднана територіальна громада, 12 міст, 43 селища міського типу, 1613 сільські населені пункти [19, с. 19, 27]. Через відмінні особливості клімату, рельєфу, геологічної будови і т.д. райони області сильно різняться, тому, в їх територіальному рівні розвитку спостерігається нерівномірність.

Область складно віднести до економічно розвинених областей України, оскільки за даними міжрегіонального порівняння вона має рейтингові позиції від 10 по 20 (порівнювалися 24 області України; Автономна республіка Крим, м. Київ та м. Севастополь не враховувалися) [19, с. 405, 412—414, 419, 420, 428, 433, 434, 438, 439, 442]. Але маємо зазначити, що певні показники, які характеризують її соціально-економічний стан, характеризуються позитивними змінами: з 2017 р. по 2019 р. зросли на 18,8% обсяги реалізованої промислової

Таблиця 1. Фактори впливу на процес управління зайнятістю населення

Фактори	Характеристика фактору
Природні та географічні	Є базовою передумовою економічного й соціального розвитку регіону. ресурсний потенціал регіону, наявність водних, паливно-енергетичних, земельних ресурсів, ступінь урбанізації регіону тощо; — визначають рівень соціально-економічний розвитку регіону, напрям його спеціалізації, рівень трудового потенціалу, структуру зайнятості, а це у свою чергу зумовило особливості освітнього і професійно-кваліфікаційного рівня регіонального населення та його статевовікової структури; останнє визначає регіональні відмінності, які стосуються чисельності, структури, ступеня розбалансованості попиту і пропозиції робочої сили на ринку праці в умовах реструктуризації економіки
Демографічні	Характеризують демографічну ситуацію регіону, особливе значення належить якості трудового потенціалу, зовнішнім та внутрішнім процесам міграції, програмам регіонального розвитку людських ресурсів
Соціальні	Характеризують рівень соціального розвитку регіону, особливе значення належить регіональній політиці доходів населення, рівню розвитку соціально-трудових відносин, соціальному рівню життя та соціальному забезпеченню населення
Економічні	Характеризують рівень економічного розвитку регіону. особливе значення належить типу господарського розвитку регіону та фактору інвестиційного впливу. виділяють наступні функціональні типи господарського розвитку: з багатофункціональною структурою господарства; з переважно промисловою структурою; з переважно сільськогосподарською структурою. а от поліпшення інвестиційного клімату потребує: стабільного політичного середовища; стабільного розвитку економіки; зменшення податкового тиску на виробника; подолання корупції; чіткої правової системи; встановлення чітких прав власності; підвищення рівня доходів населення; розвинутої матеріальної інфраструктура; відсутності перешкод для виходу на регіональні та зовнішні ринки
Організаційно-технологічні	Характеризують ступінь розвитку регіональних форм організації виробництва та вплив науково-технічного прогресу. особливе значення має тип регіонального розвитку, який склався й визначив промислово-галузеву і технологічну структуру його економіки. створення високотехнологічних підприємств з гнучкими формами виробництва та швидкою окупністю основних фондів й високою трудовою мобільністю спроможне забезпечити підвищення попиту на робочу силу, зменшити обсяги прихованого безробіття, а також поліпшити структуру пропозиції робочої сили на ринках праці регіонів
Ринкові	Залежать від інтенсивності впливу регіональних організаційно-технологічних та соціально-економічних факторів. відсутності балансу між попитом і пропозицією робочої сили на регіональних ринках праці сприяє низька трудова мобільність населення, яка до того ж не відповідає потребам якості й професійно-кваліфікаційного складу робочої сили, що виходить на ринки праці
Трудової і професійної мобільності населення	Має значення для міст і селищ регіонів, які мають одне або кілька підприємств з «місцеворною функцією». припинення виробництва, або скорочення виробництва, або ліквідація робочих місць на таких підприємствах призводить до гальмування «життя населених пунктів» та створює несприятливі соціально-економічні умови

Джерело: розроблено авторами.

продукції; капітальних інвестицій зросли на 9,7%, але на 275 млн грн у 2019 р. відбулося їх зменшення; спостерігається позитивна динаміка зростання експорту на 22,8% та імпорту на 26,4%; на 28% зростає оборот роздрібної торгівлі [19, с. 28—29].

На демографічні процеси розвитку будь-якої країни впливають кількісні та якісні показники населення. Аналіз даних про кількісний склад наявного та постійного населення області показує, що, як міське, так і сільське, як наявне, так і постійне невпинно скорочується. Темпи цього скорочення досить високі. Постійне населення області з 2016 р. по 2019 р. скоротилося на 27,3 тис. осіб, міське населення — на 12,2 тис. осіб, сільське — на 15,1 тис. осіб; чоловіків — на 11,5 тис. осіб, жінок — на 15,8 тис. осіб [19, с. 35]. Вікова структура постійного населення теж зазнає змін — частка осіб у працездатному віці та старшому від працездатного зростає, тоді як у віці молодше від працездатного — зменшується. Такий стан ще більше ускладнює економічну ситуацію в області.

Рівень народжуваності в області з 2010 р. по 2019 р. постійно зазнає зменшення — з 9,4 до 7,9 осіб на 100 наявного населення, а от рівень смертності, навпаки, зростає — 16,2 до 16,4 осіб на 100 наявного населення, що свідчить про можливі демографічні проблеми у перспективі [19, с. 44].

Населення області скорочувалось і за рахунок негативного балансу міграційного руху через невдоволення рівнем оплати праці та створеними умовами праці: у 2019 р. вибуло 21898 осіб (найбільше вибуло робочої сили з м. Житомир (4730 осіб), Житомирського району (1469 осіб) та понад 1000 осіб з міст Бердичів та Новоград-Волинський), а прибуло 20231 осіб (м. Житомир (4985 осіб), Житомирський район (2205 осіб) та понад 1000 осіб до міст Бердичів, Коростень та Новоград-Волинський) [19, с. 54].

Середня очікувана тривалість життя в області з 2017 р. до 2019 р. зменшується: з 70,4 до 70,26 р, в тому числі вона для чоловіків вона майже не змінилася, а от для жінок зменшилася з 76,12 років до 75,91 роки [19, с. 52].

З 2017 р. по 2019 р. відбувається зростання на 298 грн величини прожиткового рівня, але його відповідність мінімальному гарантованому рівню заробітної плати у 2019 р. становить лише 46,5% [16]. У 2019 р. грошові доходи населення області становили 96583 млн грн, що на 13,9% більше у порівнянні з 2018 р. У структурі грошових доходів заробітна плата складає 41,1%, соціальні доходи та інші одержані поточні трансферти — 32,9%, прибуток та змішаний дохід — 23,8%, доходи від власності — 2,2%. Структура доходів населення за період дослідження зазнала перерозподілу: частка заробітної плати та прибутку й змішаного доходу — зросли, а соціальні доходи й інші одержані поточні трансферти та доходи від власності — зменшилися [19, с. 84—85]. Основні витрати у 2019 р. пов'язані з придбанням товарів і послуг — 97,2%, що на 17,7% більше, ніж у попередньому році.

Спостерігається зростання рівнів номінальної заробітної плати з 5836 грн у 2017 р. до 8528 грн у 2019 р., що на 18,8% є меншим рівня номінальної заробітної плати в Україні [19, с. 414]. А от темпи змін рівня номінальної та реальної заробітної у відсотках до відповідного попереднього періоду зазнали негативних змін.

Найбільша оплата праці в 2019 р. у територіальному розрізі була у Коростенському районі (9763 грн) та м. Малині (9685 грн), а найменша — у Романівському (6626 грн) та у Пулинському (6715 грн) районах [19, с. 80], що ще раз підтверджує про значний дисбаланс щодо економічного розвитку її територій. Найбільша оплата праці з 2017 р. по 2019 р. спостерігається у сфері фінансів та страхової діяльності (13198 грн), у державному управлінні та обороні (11788 грн), сфері інформації та телекомунікації (9768 грн), а от найменшою оплата праці була в організаціях харчування (5262 грн) [19, с. 78]. У

2019 р. у промисловості найбільшою була оплата праці у виробництві основних фармацевтичних продуктів та фармацевтичних препаратів (14287 грн), а найменшою у виробництві електричного устаткування (5635 грн) [19, с. 79].

Отже, за умов наявності певних позитивних змін в економіці області, ситуація залишається досить складною, оскільки:

- через відсутність належної оплати праці та незадовільних умов праці населення області має низький рівень і якість життя;

- через економічну та політичну ситуацію у країні збанкрутували багато підприємств, що призвело до зниження виробництва промислової продукції в області;

- через брак джерел фінансування у всіх сферах промислового й агропромислового виробництва господарюючі суб'єкти мають високий рівень зносу та недостатній рівень оновлення основних фондів, що суттєво впливає на формування витрат виробництва;

- через негативні наслідки аварії на Чорнобильській АЕС відбулося скорочення виробництва адаптованої сільськогосподарської продукції та розпочато вирощування сільськогосподарської продукції, яка є фінансово вигідною, а не стратегічно необхідною для держави;

- через бідність населення відбувається зниження народжуваності, зростання смертності та погіршення стану здоров'я;

- ефективність використання трудового потенціалу області має залежність від характеру розподілу і перерозподілу трудового потенціалу за видами економічної діяльності області (зростання плинності та посилення міграційних процесів обумовлене їх незадовільним використанням).

Управління ринками праці регіонів має важливе значення для їх розвитку, оскільки саме тут формується система зайнятості населення та безробіття, структура зайнятості населення за видами і формами, кон'юнктура ринку праці, ціна робочої сили та рівень доходів.

З 2019 р. відбулися зміни щодо формування статистичної інформації, яка висвітлює дані ринку праці, так з 2019 р. вводиться таке поняття як "робоча сила", що ототожнює поняття "економічно активне населення" та є сумою зайнятого та безробітного населення. Відповідно до цього були змінені й показники, де складовими у розрахунку були величини "економічно активного населення".

Стагнація виробництва та довгостроковий спад з 1991 р. по 2000 р. в усіх сферах економіки області різко скоротили потребу в робочій силі, через що з'явилися її надлишки як у районах, так і в містах. Ці тенденції знову повторилися з 2005 р по 2015 р., а з 2015 р. до 2019 р. змінилися у протилежну сторону — спостерігається поступове збільшення (рис. 2).

За період з 2017 р. до 2019 р. кількісні показники робочої сили зросли з 572,6 тис. осіб до 576,7 тис. осіб; кількість зайнятих — з 510,6 тис. осіб до 521,2 тис. осіб [19, с. 58]. Основною причиною є значні демографічні зміни в області під соціально-економічним впливом на неї.

Кількість безробітних скоротилася з 62,0 тис. осіб до 55,5 тис. осіб. Стали безробітними, як правило, особи працездатного віку. Причинами безробіття у 2019 р. були: у 43,6 тис. осіб — звільнення за власним бажанням; у 22,0 тис. осіб — вивільнення з економічних причин; у 13,2 тис. осіб — через закінчення дії контракту або договору найму.

Якщо найбільша тривалість пошуку роботи від 1 до 3 місяців у 2017 р. була у 40,5% безробітних, то у 2019 р. — 66,7% безробітних вже не мали роботи від 1 до 6 місяців [19, с. 61]. Їх найбільша кількість була зареєстрована в Коростенському МЦЗ, у Житомирському МЦЗ та в Овруцькій районній філії — 1361, 1321 та 1320 осіб, відповідно [19, с. 63].

Серед зайнятого населення області у 2019 р. кількість чоловіків працездатного віку була на 11,1 тис.

осіб більше ніж жінок, а міського населення — на 100,7 тис. осіб більше ніж зайнятих у сільській місцевості. Щодо безробітних, то чоловіків на 1,5 тис. осіб менше ніж жінок, а на 2,1 тис. осіб міського населення більше ніж безробітних у сільській місцевості [19, с. 58].

Зростає ділова активність бізнесу області, у 2017 р. кількість зареєстрованих юридичних осіб становила 28449 одиниць, а у 2019 р. їх кількість збільшилася на 1922 одиниці [19, с. 202]. Це, на нашу думку, є позитивними змінами, оскільки можемо припустити, що населення області намагається самостійно вирішувати свої проблеми, які пов'язані з власною зайнятістю та матеріальним добробутом.

Житомирська область має "інвестиційну привабливість" (рис. 3). Ми вважаємо, що зростання інвестиційних надходжень в область пов'язана з початком інтенсивного розвитку та розташуванням промислових підприємств, з природно-ресурсним потенціалом районів області та їх розвиненістю інфраструктури. Найбільший інтерес для інвесторів являє промисловість міст обласного значення — Житомир, Бердичів, Коростень та Новоград-Волинський, які мають порівняно високий промислово-виробничий потенціал, а сфера економічної діяльності охоплює хімічну, легку, машинобудівну, металообробну, добування та обробку каменю, переробку сільськогосподарської продукції.

Дані щодо зайнятого населення за видами економічної діяльності представлено у таблиці 2.

Дані таблиці 2 свідчать про те, що у кількісному виразі найбільше збільшення зайнятого населення відбулося в оптовій й роздрібній торгівлі; ремонті автотранспортних засобів та мотоциклів — на 6,8 тис. осіб, але у відсотковій величині це лише 5,4%. Найбільший приріст зайнятого населення відбувся в сфері операцій з нерухомістю — на 20%. І у кількісному і у відсотковому значенні найбільше скорочення чисельності зайнятих відбулося у державному управлінні й обороні, обов'язковому страхуванні — 5,6 тис. осіб та 13,2%, відповідно. Щодо структури зайнятості населення за видами економічної діяльності, то вона значних змін не зазнала — відсоткові зміни становлять у межах 1%. На нашу думку, одержані результати щодо зайнятості населення за видами економічної діяльності в області пояснюються зростанням зайнятого населення з причин підйому у виробництві через поступове технічне та технологічне переозброєння.

Як свідчать дослідження щодо використання робочого часу [19, с. 70—71], то тут має місце: робота за умов неповного робочого часу; зростання заборгованості із заробітної плати дозволило тимчасово зберегти робочі місця. У сукупності все це дестабілізує загальну зайнятість населення області.

Зростання інвестиційних вкладень у сфері економіки області та їх орієнтація на промислове виробництво, стабілізаційні явища у фінансово-кредитній та податковій сферах і спричинили такі зміни у чисельності зайнятого населення. На наш погляд, зміни, які відбуваються у сфері зайнятості населення Житомирської області, прямо пропорційно залежать від зміни соціально-економічних показників розвитку.

Для оцінки впливу соціально-економічного стану економіки області на процес управління її зайнятістю населення розрахуємо:

1) середньорічний індекс змін i -го фактору впливу на зайнятість за видами економічної діяль-

Рис. 2. Населення Житомирської області за статусом участі в складі робочої сили, тис. осіб

Джерело: сформовано авторами [19, с. 58].

ності ($J_{1\text{сер.}}$):

$$J_{i\text{сер.}} = \frac{I_{i2019/2018} + I_{i2018/2017} + I_{i2017/2016} + I_{i2016/2015}}{4} \quad (1);$$

2) "сукупний індекс впливу на зайнятість за видами економічної діяльності основних факторів соціально-економічного розвитку ($J_{\text{сукуп.}}$):

$$J_{i\text{сукуп.}} = J_{1\text{сер.}} \times J_{2\text{сер.}} \times J_{3\text{сер.}} \times J_{4\text{сер.}} \times J_{5\text{сер.}} \times J_{6\text{сер.}} \quad (2),$$

де $J_{1\text{сер.}}, J_{2\text{сер.}}, J_{3\text{сер.}}, J_{4\text{сер.}}, J_{5\text{сер.}}$ та $J_{6\text{сер.}}$ — індекси середньорічних змін i -го показника соціально-економічного розвитку: середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників, середньооблікової кількості штатних працівників, фізичного обсягу випуску в основних цінах, валової доданої вартості, капітальних інвестицій, рентабельності операційної діяльності, відповідно;

3) сукупний середньорічний індекс впливу факторів соціально-економічного розвитку на зайнятість за видами економічної діяльності ($J_{i\text{сукуп.}}$):

$$J_{i\text{сукуп.сер.}} = \sqrt[6]{J_{i\text{сукуп.}}} \quad (3).$$

Індекси середньорічних змін основних факторів впливу на рівень зайнятості за видами економічної діяльності їх сукупне значення представлено у таблиці 3.

Величини індексів основних показників соціально-економічної діяльності області за період 2016—2019 рр. свідчать про те, що:

Рис. 3. Розміри капітальних інвестицій в економіку Житомирської області, млн грн

Джерело: сформовано авторами [19, с. 290].

**Таблиця 2. Зайнятість населення та її структура в Житомирській області
(за видами економічної діяльності)**

Вид економічної діяльності	Рік						2019 р. до 2017 р.	
	2017		2018		2019		+/-	%
	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%		
Усього	510,6	100	516,7	100	521,2	100	10,6	2,1
Сільське та лісове господарство, мисливство	74,8	14,65	77,0	14,90	76,9	14,75	2,1	2,8
Промисловість	73,0	14,30	75,7	14,65	76,0	14,58	3,0	4,1
Будівництво	21,2	4,15	22,1	4,28	23,2	4,45	2,0	9,4
Оптова й роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів	125,4	24,56	128,2	24,81	132,2	25,36	6,8	5,4
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	38,3	7,50	39,2	7,59	39,6	7,6	1,3	3,4
Тимчасове розміщування й організація харчування	7,0	1,37	7,0	1,35	6,9	1,32	-0,1	-1,4
Інформація та телекомунікація	7,7	1,51	7,7	1,49	7,8	1,50	0,1	1,3
Фінансова та страхова діяльність	4,6	0,90	4,4	0,85	4,4	0,84	-0,2	-4,4
Операції з нерухомістю	4,5	0,88	4,9	0,95	5,4	1,04	0,9	20,0
Професійна, наукова та технічна діяльність	8,1	1,59	8,0	1,55	8,1	1,55	0	0
Діяльність у сфері адміністративного та допом. обслуговування	6,3	1,23	5,8	1,12	7,0	1,34	0,7	11,1
Державне управління й оборона; обов'язкове страхування	42,3	8,28	39,6	7,66	36,7	7,04	-5,6	-13,2
Освіта	45,1	8,83	45,1	8,73	44,9	8,61	-0,2	-0,4
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	33,4	6,54	32,2	6,23	32,0	6,14	-1,4	-4,2
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	5,8	1,14	5,8	1,12	5,8	1,11	0	0
Надання інших видів послуг	13,1	2,57	14,0	2,71	14,3	2,74	1,2	9,2

Джерело: розраховано авторами [19, с. 59].

1) найефективнішими видами економічної діяльності є сфера освіти з сукупним індексом 2,341; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування з сукупним індексом 2,160; професійна, наукова та технічна діяльність з сукупним індексом 2,130. Причиною цього є те, що дані сфери передбачали, практично, щорічне гарантоване зростання заробітної плати та значні інвестиційні вкладення, які були передбачені освітньою та адміністративною реформами в Україні;

2) найменші значення сукупного індексу мають: тимчасове розміщування та організація харчування з сукупним індексом 0,966 через те, що усі індекси соціально-економічного розвитку сфери, окрім індексу номінальної заробітної плати, яка щороку зростає на третину, мають значення, що є меншим 1, тобто, ця сфера характеризується високою плинністю працівників, не приваблює для інвесторів, збитковим результатом господарської діяльності;

3) тільки сільське та лісове господарство, рибальство має усі індекси, що є більшими за 1, що не дивно, бо Житомирщина завжди мала аграрне спрямування, яке в останні роки призупинило свій активний розвиток;

4) усі інші сфери мають як індекси, що є більшими за 1, так меншими за 1, що свідчить про наявність певних проблем, які потребують негайного вирішення у даних сферах економічної діяльності області.

Середньорічні сукупні індекси впливу факторів соціально-економічного розвитку на зайнятість за видами економічної діяльності та середньорічні індекси змін рівня зайнятості показують:

1) тільки оптова й роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів, надання інших видів послуг мають той стан соціально-економічного розвитку, який відповідає рівню зайнятості, який вони мають;

2) промисловість області має середньорічний індекс сукупного соціально-економічного розвитку 1,119, а індекс зайнятості — 1,066, що свідчить про проблеми, які пов'язані насамперед з необхідністю здійснення модернізації виробничого процесу та активізацією інноваційної діяльності, які б зменшили витрати виробництва для забезпечення конкурентоспроможності продукції;

3) рівень соціально-економічного розвитку будівництва та операцій з нерухомістю мають середньорічний індекс сукупного впливу значно менший, ніж їх індекс змін зайнятості. Пояснити це можемо тільки тим, що дані сфери є "остання надія" для безробітних щодо працевлаштування, за будь-яких умов аби утримувати свої родини.

4) багато видів економічної діяльності області мають індекси середньорічного сукупного впливу значно більшими ніж індекс змін зайнятості в них, але відхилення не має надто великого значення.

Отже, фактори соціально-економічного розвитку мають великий вплив на трансформацію зайнятості населення, а його наслідки вирізняються інтенсивністю, наслідками та можливістю регулювання.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

1. Досліджуючи теоретичні основи управління зайнятістю населення було встановлено, що для досягнення максимального ефекту у сфері регіонального управління зайнятістю населення, слід уникати суперечностей з регулятивними процесами двох інших рівнів — державного рівня та рівня підприємства з врахуванням ринкового впливу на них.

2. Більшість областей України, як і Житомирська область, яку обрано у якості об'єкту дослідження, мають низку однакових проблем: непослідовний та половинчастий процес формування ринку праці, через що він не виконує регулятивного впливу; проблеми ринкових інститутів через непослідовну політику влади призводять до становлення неформального ринку праці та зростання прихованого безробіття; ринок праці має розбалансовану структуру щодо попиту та пропозиції на робочу силу; в період інтенсивних структурних зрушень державні центри зайнятості не у повній мірі регулюють вивільнення робочої сили, а це у свою чергу вимагає ґрунтовного аналізу та розробки системи заходів для подолання кризи на ринку праці регіонів.

3. Дослідження спеціалізації Житомирської області свідчать про те, що спостерігається нерівномірність у територіальному розвитку продуктивних сил області: найбільш розвиненою є центральна її частина, де зосереджено більшість промислових та сільськогосподарських підприємств. Нами встановлено, що дестабілізація фінансового та соціально-економічного станів призупинили розвиток економічних баз районів області та погіршили соціальне становище населення, яке проживає на їх територіях.

4. Соціально-економічний стан в області впливає не тільки на демографічну ситуацію, а й на сферу управ-

ліття зайнятості населення: відсутність належної оплати праці, що є основою низького рівня якості життя населення, негативно впливають на демографічну ситуацію та на процеси у сфері управління зайнятості; постійно зростаючий високий ступінь старіння робочої сили перешкоджає нормалізації відтворення трудового потенціалу; міграційні процеси населення (як правило, працездатного віку) не відображають глибини та значимості цього явища для формування стратегій у сфері управління трудовими ресурсами; статевовікова структура населення впливає на соціально-економічний розвиток області та на зростання обсягів виробництва в ній; збільшення питомої ваги пенсіонерів і зменшення молодих вікових груп в його структурі не сприяє розвитку нових виробництв та запровадженню прогресивних технологій.

6. Аналіз індикаторів демографічного та соціально-економічного розвитку області дозволяє отримати інформацію для формування стратегічних заходів комплексної програми розвитку людського капіталу регіону.

7. На процес управління зайнятості населення впливає безліч чинників та факторів, які варто розглядати комплексно. Крім того, цей процес має тісний зв'язок з різними напрямками соціально-економічного стратегічного розвитку області, а саме:

- розвитком трудового потенціалу;
- подоланням бідності;
- інноваційно-інвестиційним розвитком сфер економіки;
- розвитком підприємництва;
- забезпеченням балансу на ринку праці щодо попиту та пропозиції;
- зростанням ефективності роботи державних центрів зайнятості;
- підвищенням ефективності роботи місцевого самоврядування та органів виконавчої влади і т.п.

8. Реалізація нових інноваційно-інвестиційних проєктів дозволить стабілізувати ситуацію щодо зайнятості населення в області, а також сприятиме підвищенню ефективності використання робочої сили. Пріоритетними є такі заходи:

- а) інвестиційного напрямку:
 - через законодавче врегулювання державної політики та реалізації програм розвитку підтримки підприємства (малого та середнього);
 - через удосконалення галузевої структури капітальних вкладень;
 - через збільшення питомої ваги інвестиційних надходжень в агропромисловий комплекс, перспективні сфери промисловості, об'єкти соціального призначення;
 - через створення позитивного іміджу та привабливості області для іноземних і вітчизняних інвесторів;
 - через запровадження різних систем інвестиційної підтримки сільськогосподарських підприємств, фермерських та особистих селянських господарств;

Таблиця 3. Індекси середньорічних змін основних факторів впливу на рівень зайнятості за видами економічної діяльності в Житомирській області

	Індекси змін								
	$J_{1\text{сер}}$	$J_{2\text{сер}}$	$J_{3\text{сер}}$	$J_{4\text{сер}}$	$J_{5\text{сер}}$	$J_{6\text{сер}}$	$J_{\text{сукуп.}}$	$J_{\text{і.с.сукуп.}}$	$J_{\text{зайн.}}$
Усього	1,275	0,913	1,035	1,027	1,216	1,072	1,613	1,083	1,029
Сільське та лісове господарство, мисливство	1,245	1,005	1,027	1,035	1,267	1,166	1,965	1,119	1,023
Промисловість	1,269	1,007	0,995	0,985	1,288	1,045	1,686	1,091	1,066
Будівництво	1,243	1,093	1,110	1,083	0,977	1,042	1,663	1,089	1,16
Оптова й роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів	1,283	0,995	0,979	0,977	1,342	1,209	1,981	1,121	1,121
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1,260	0,972	1,079	1,071	1,139	0,972	1,567	1,078	1,082
Тимчасове розміщування й організація харчування	1,346	0,956	0,967	0,991	0,806	0,972	0,966	0,994	1,016
Інформація та телекомунікація	1,253	0,929	1,064	1,049	1,156	1,035	1,554	1,076	1,026
Фінансова та страхова діяльність	1,226	0,933	1,043	1,085	0,838	0,905	0,982	0,997	0,887
Операції з нерухомістю	1,264	1,013	1,069	1,061	1,275	0,996	1,844	1,107	1,200
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,286	0,874	1,028	1,032	1,785	1,001	2,130	1,134	0,976
Діяльність у сфері адміністративного та допом. обслуговування	1,270	0,952	1,001	1,004	1,721	1,033	2,160	1,137	1,015
Державне управління й оборона; обов'язкове страхування	1,334	0,967	1,021	1,007	1,336	-	1,772	1,121	0,856
Освіта	1,290	0,973	0,975	0,994	1,793	1,064	2,321	1,151	0,910
Охорона здоров'я та надання соціал. допомоги	1,255	0,955	1,059	0,983	1,469	1,057	1,937	1,117	0,909
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1,240	0,947	0,977	0,972	1,198	0,736	0,983	0,997	0,921
Надання інших видів послуг	1,400	0,979	1,098	1,041	1,203	1,021	1,924	1,115	1,118

Примітка: індекси середньорічних змін показника: $J_{1\text{сер}}$ — середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників; $J_{2\text{сер}}$ — середньооблікової кількості штатних працівників; $J_{3\text{сер}}$ — фізичного обсягу випуску в основних цінах; $J_{4\text{сер}}$ — валової доданої вартості; $J_{5\text{сер}}$ — капітальних інвестицій; $J_{6\text{сер}}$ — рентабельності операційної діяльності; $J_{\text{сукуп.}}$ — сукупний індекс впливу на занятість за видами економічної діяльності основних факторів соціально-економічного розвитку; $J_{\text{і.с.сукуп.}}$ — сукупний середньорічний індекс впливу факторів соціально-економічного розвитку на занятість за видами економічної діяльності; $J_{\text{зайн.}}$ — індекс середньорічний змін рівня зайнятості.

Джерело: розраховано авторами.

— через створення інформаційно-консультаційних організацій, які б сприяли залученню інвестицій у сільську місцевість;

— через просування важливих проєктів територіального значення за умов підтримки на найвищому державному рівні, які б потребували значних обсягів залучення інвестицій та сприяли створенню в області сучасної й ефективної виробничої, транспортної та ринкової інфраструктур, значної кількості нових робочих місць;

б) інноваційного напрямку:

- через прискорення розвитку сфер економіки, що мають усі умови для отримання конкурентних переваг, тобто, ті сфери економіки, які використовують місцеві сировинні ресурси та продукція яких у стратегічному виробництві займає вагомую частку;

— через розвиток сфер економіки області, які забезпечують швидкий оборот капіталу;

— через забезпечення більшого зростання у тих сферах економіки, для яких високий рівень технологій є найбільш характерним, а це у свою чергу забезпечать базу відтворення для всієї економіки області на технічному рівні.

Отже, практика управління процесами, які відбуваються у сфері зайнятості населення на рівні регіону,

має ґрунтуватися на чіткому розмежуванні форм і методів довгострокового і короткострокового впливу, які потребують постійного дослідження та обґрунтування.

Література:

1. Антонюк В.В. Проблеми зайнятості населення в Україні. Харків, 2002. 289 с.
2. Економіка України: потенціал, реформи, перспективи: у 5 т. Т. 4. К.: Знання прес, 2003. 545 с.
3. Золотогоров В.Г. Энциклопедический словарь по экономике / В.Г. Золотогоров. Мн.: Полымя, 1997. 525 с.
4. Коваль С.П. Державне регулювання зайнятості населення на ринку праці України: інвестиційно-регіональні аспекти. Проблеми науки. 2013. № 10. С. 15—21.
5. Колот А.М. Соціально-трудова сфера: стан, відносини, нові виклики, тенденції розвитку: монографія / А.М. Колот. К.: КНЕУ. 2010. 251 с.
6. Лозовский А.Ш. Современный экономический словарь / А.Ш. Лозовский, С.Б. Стародубцева. М.: Инфра-М., 1997. 486 с.
7. Маршавін Ю.М. Ринок праці України і державна служба зайнятості в умовах динамічних змін: матеріали досліджень / Ю.М. Маршавін. К.: Альтерпрес. 2011. 484 с.
8. Мельниченко О.А. Зайнятість населення: сутність, форми, механізми державного регулювання. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/3023/1/14.PDF> (Дата звернення: 28.11.2021).
9. Мочерний С.В. Основи економічних знань: запитання і відповіді / С.В. Мочерний. К., 1996. 210 с.
10. Онікієнко В.В. Продуктивна зайнятість: зміст, актуальні проблеми, шляхи досягнення / В.В. Онікієнко, Н.І. Коваленко. К.: НАН України; Рада з вивчення продуктивних сил України, 1999. 362 с.
11. Основи економічної теорії: політекономічний аспект / за ред. Г.Н. Климка, В.П. Несторенка: 2-е вид., перероб. і доп. К.: Вища шк., 1997. 743 с.
12. Павлюк Т.І. Зайнятість як економічна категорія: її роль у функціонуванні ринкової економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомилинського. Вип. 14. 2016. С. 26—31.
13. Петюх В. Ринок праці та зайнятість / В. Петюх. К.: МАУП, 1997. 128 с.
14. Про зайнятість: Закон України, 2013, № 24 / станом на 14.08.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення: 25.11.2021).
15. Ринок праці та зайнятість населення. Науково-практичний журнал. № 4 (57). 2018 с. 88. URL: <https://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/4.pdf> (Дата звернення: 25.11.2021).
16. Розміри мінімальної заробітної плати. URL: <https://services.dtki.ua/catalogues/indexes/2> (Дата звернення: 27.11.2021).
17. Руженський М. М. Модернізація зайнятості населення: зміст та пріоритети. Економіка та держава. № 5. 2021. С. 4—7. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4926&i=0> (Дата звернення: 25.11.2021).
18. Соціальна та регіональна політика в умовах переходу до ринкової економіки / За ред. В.Ф. Бєсєдіна, І.К. Бондар, В.І. Пили, Н.А. Соколенко. К., 1996. 437 с.
19. Статистичний щорічник Житомирської області за 2019 рік / за ред. Г. Пашинської. Головне управління статистики в Житомирській області. Житомир. 2020. 456 с.
20. Трубіч С.Ю. Сучасна парадигма української моделі зайнятості населення / С.Ю. Трубіч, Є.П. Качан. Тернопіль: Екон. думка, 1999. 35 с.

References:

1. Antoniuk, V.V. (2002), *Problemy zajniatosti naselennia v Ukraini* [Problems of employment in Ukraine], Kharkiv, Ukraine.

2. Znannia pres (2003), *Ekonomika Ukrainy: potentsial, reformy, perspektivy* [Economy of Ukraine: potential, reforms, prospects], Znannia pres, Kyiv, Ukraine.

3. Zolotohorov, V.H. (1997), *Entsyklopedycheskyj slovar' po ekonomyke* [Encyclopedic Dictionary of Economics], Polymia, Minsk, Belarus.

4. Koval', S.P. (2013), "State regulation of employment in the labor market of Ukraine: investment and regional aspects", *Problemy nauky*, vol. 10, pp. 15—21.

5. Kolot, A.M. (2010), *Sotsial'no-trudova sfera: stan, vidnosyny, novi vyklyky, tendentsii rozvytku* [Social and labor sphere: state, relations, new challenges, development trends], KNEU, Kyiv, Ukraine.

6. Lozovskij, L.Sh. (1997), *Sovremennyj ekonomycheskyj slovar* [Modern economic vocabulary], Ynfra-M, Moscow, Russia.

7. Marshavin, Yu.M. (2011), *Rynok pratsi Ukrainy i derzhavna sluzhba zajniatosti v umovakh dynamichnykh zmin: materialy doslidzhen'* [The labor market of Ukraine and the state employment service in a dynamic change: research materials], Al'terpres, Kyiv, Ukraine.

8. Mel'nychenko, O.A. (2016), "Employment: essence, forms, mechanisms of state regulation", available at: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/3023/1/14.PDF> (Accessed 28 Nov 2021).

9. Mochernyj, S.V. (1996), *Osnovy ekonomichnykh znan': zapytannia i vidpovidi* [Fundamentals of economic knowledge: questions and answers], Kyiv, Ukraine.

10. Onikiienko, V.V. and Kovalenko, N.I. (1999), *Produktivna zajniatist': zmist, aktual'ni problemy, shliakhy dosiahnennia* [Productive employment: content, current issues, ways to achieve], NAN Ukrainy; Rada z vyvchennia produktyvnykh syl Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

11. Klymko, H.N. and Nestorenko, V.P. (1997), *Osnovy ekonomichnoi teorii: politekonomichnyj aspekt* [Fundamentals of economic theory: the political-economic aspect], Vyscha shk., Kyiv, Ukraine.

12. Pavliuk, T.I. (2016), "Employment as an economic category: its role in the functioning of a market economy", *Mykolaivs'kyj natsional'nyj universytet imeni V.O. Sukhomlyns'koho*, vol. 14, pp. 26—31.

13. Petiukh, V. (1997), *Rynok pratsi ta zajniatist'* [Labor market and employment], MAUP, Kyiv, Ukraine.

14. Verkhovna Rada of Ukraine (2013), *The Law of Ukraine "On Employment of Population"*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (Accessed 25 Nov 2021).

15. Institute of Personnel Training of the State Employment Service of Ukraine (2018), *Rynok pratsi ta zajniatist' naselennia. Naukovo-praktychnyj zhurnal*, vol. 4 (57), available at: <https://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/4.pdf> (Accessed 25 Nov 2021).

16. Debit-Credit (2020), "The size of the minimum wage", available at: <https://services.dtki.ua/catalogues/indexes/2> (Accessed 27 Nov 2021).

17. Ruzhenskyi, M. and Ruzhenskyi, M. (2021), "Modernization of employment: content and priorities", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 5, pp. 4—7.

18. Besiedin, V.F. Bondar, I.K. Pyla, V.I. and Sokolenko, N.A. (1996), *Sotsial'na ta rehional'na polityka v umovakh perekhodu do rynkovoї ekonomiky* [Social and regional policy in the transition to a market economy], Kyiv, Ukraine.

19. Pashyn's'ka, H. (2020), *Statystychnyj schorichnyk Zhytomyr's'koi oblasti za 2019 rik* [Statistical Yearbook of Zhytomyr region for 2019], Holovne upravlinnia statystyky v Zhytomyr's'kij oblasti. Zhytomyr, Ukraine.

20. Trubych, S.Yu. and Kachan, Ye.P. (1999), *Suchasna paradyhma ukrains'koi modeli zajniatosti naselennia* [Modern paradigm of the Ukrainian model of employment], Ekon. dumka, Ternopil', Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2021 р.